

ՄԵՐՁԱՎՈՐ ԱՐԵՎԵԼՔԻ ԱՐԴԻԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ԽՆԴԻՐԸ. «ԱՐԱՔԱԿԱՆ ԳԱՐՈՒՆԸ» ԵՎ ԵԳԻՊՏՈՍԸ

Արաբական աշխարհում տիրող քաղաքական անկայուն իրավիճակը և որոշ երկրներում առկա քառասային իրադրությունը, ինչպես նաև «հեղափոխական իշխանությունների» կողմից, այդ թվում և Եգիպտոսում նոր մոդելի բռնապետություն ստեղծելու փորձերը ստիպում են ևս մեկ անգամ հայացք բևեռել այն պատճառների և նախադրյալների վրա, որոնք հանգեցրին ժամանակակից զարգացումներին: Հոդվածի նպատակն է ոչ միայն ներկայացնել Մերձավոր Արևելքի «արդիականացման» խնդիրն, այլև վերլուծել տվյալ հայեցակարգի խոցելի կողմերը, արդի զարգացումների տեսանկյունից կրկին քննարկել «արաբական գարունը» և ներքաղաքական զարգացումները Եգիպտոսում:

2011 թ. վերջին սկսված, այսպես կոչված, «արաբական գարունը» արաբական մի շարք երկրներում դարձավ զանգվածային հուժկու բողոքների և որակապես նոր հասարակական-քաղաքական իրավիճակի ձևավորման նախադրյալ, իսկ նրանցից մի քանիսում, այդ թվում և Եգիպտոսում այն հանդիսացավ ավանդական ավտորիտար վարչակարգերի անկման խթանիչ¹: Սկսված գործընթացի արդյունքում առաջացած, այսպես կոչված, «դոմինոյի էֆեկտը»² և արաբական մի շարք երկրներում ազգայ-

¹ «Արաբական գարուն» արդյունքում 2012 թ. դրությամբ տապալվել էին արաբական չորս երկրների իշխանությունները. Թունիսում՝ Ջին էլ Աբդին Բին Ալին, Եգիպտոսում՝ Հոսնի Մուբարաքը, Լիբիայում՝ Մուամմար Քադաֆին, Եմենում՝ Ալի Աբդալլա Սալեհը: Տե՛ս The Arab Spring's Cascading Effects, <http://www.psmag.com/politics/the-cascading-effects-of-the-arab-spring-28575/>, Васильевич Д.Б., «Арабская весна» итоги и перспективы, Տե՛ս նաև http://perspektivy.info/oikumena/vostok/arabskaja-vesna_itogi_i_perspektivy_2012-04-19.htm

² Տե՛ս Eisenhower gives famous «domino theory» speech, Apr.7, 1954, <http://www.history.com/this-day-in-history/eisenhower-gives-famous-domino-theory-speech>, <http://www.martinfrost.ws/htmlfiles/april2009/domino-theory.html>

նական գաղափարների ճգնաժամը³ ստեղծեցին ազատ այլընտրանքային ընտրություն կատարելու բացառիկ հնարավորություն հոգուտ իսլամիստական շարժումների⁴:

Սոցիալական հարաբերական արդարության և քաղաքական ազատության օբյեկտիվորեն հասունացած հեղափոխական հենքի վրա սկսված «արաբական գարունը» և կամ «արաբական զարթոնքը» բազմաթիվ ուժերի համար, այդ թվում՝ արևմտյան, դարձավ աննախադեպ անակնկալ, մանավանդ երբ հասկանալի դարձավ, որ «արաբական փողոցի» զգալի հատվածը սկսված շարժման գլխավոր դերում արաբական լիբերալ-ժողովրդավարական հայացքներ ունեցող ուժերի փոխարեն նախընտրեց տեսնել իսլամիստներին⁵: Եվ չնայած այն հանգամանքին, որ մեծ հաշվով «արաբական զարթոնքը» ինքնաբերական էր և իր վրա կրում էր արաբական փողոցի կնիքը⁶, այնուամենայնիվ հարկավոր է

Արաբական աշխարհում «դոմինոյի էֆեկտի» ազդեցության վերաբերյալ տեսնան Գ. Գևորգյան, Կառավարվող ժողովրդավարական մոդելի գործարկումը Եգիպտոսում (2008–2010 թթ.), Ժամանակակից Եվրասիա, հատոր 1(2), Եր., 2012, էջ 67–88:

³ Առհասարակ արաբական ազգայնականության ճգնաժամի մասին քննարկումներն ավելի վաղ են սկսվել, իսկ «արաբական գարունը» այն հստակեցրեց: Տեն Դաշիսա A., Requiem for Arab Nationalism, Middle East Quarterly, <http://www.meforum.org/518/requiem-for-arab-nationalism>

⁴ Տեսական ժամանակ արաբական մի շարք երկրներում կրոնաքաղաքական ուժերը եղել են աշխարհիկ վարչակարգերի հիմնական գործոն ընդդիմախոսները, իսկ քաղաքական իսլամը՝ այլախոհության գաղափարական հիմնական աղբյուրներից մեկը: Որոշ երկրներում նրանք գործել են ընդհատակում և դաժանորեն հետապնդվել իշխանությունների կողմից: Ամենևին էլ պատահական չէ, որ «արաբական գարնան» համատեքստում իսլամիզմը կարողացավ լցնել գաղափարախոսական այն «տորիչելյան դատարկությունը», որն արաբական երկրներում առաջացել էր բավական երկարատև ժամանակահատվածում՝ սոցիալական «երջանկության և արդարության» նոր հույսեր որոնելու ընթացքում: «Արաբական գարնան» անմիջական արդյունքներից կարելի է համարել Հյուսիսային Աֆրիկայի ու Մերձավոր և Միջին Արևելքի որոշ երկրներում հասարակական-քաղաքական զարգացումների վրա իսլամական գործոնի բացահայտ ազդեցությունը:

⁵ Հարկ է նշել, որ իսլամիստական շարժումներից շատերը և մասնավորապես եգիպտական «Մուսուլման եղբայրներ» կրոնաքաղաքական կազմակերպությունը հայտարարեցին, որ հրաժարվում են ծայրահեղ դրսևորումներից՝ հռչակելով իրենց, այսպես կոչված, «չափավոր իսլամիստներ»: Տեն Բոզնիկո новое политическое понятие – умеренный исламизм. Все воспринимают его как меньшее из зол, 16.01.2012г., <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1326658560> Միևնույն ժամանակ դասական քաղաքական տեսության դպրոցների տեսանկյունից դժվար է որևէ ծայրահեղական շարժման թև դիտարկել «չափավորականության հարթակում»: Ելնելով նշվածից՝ Եգիպտոսում ընթացող ներկա զարգացումներից կարելի է փաստել, որ «չափավոր իսլամիզմը» ընդամենը հռետորականություն է:

⁶ Зинин Ю.Н., “Арабская весна” в повестке дня экспертного сообщества России,

նշել, որ Մերձավոր Արևելքի և մասնավորապես արաբական աշխարհի, այսպես կոչված, «արդիականացման խնդիրը» տևական ժամանակ քննարկման առարկա է եղել ԱՄՆ-ում, իսկ հետո նաև արևմտամերոպական մի շարք երկրներում⁷:

Մերձավոր Արևելքի «վերակառուցման» կամ «արդիականացման» գաղափարը ԱՄՆ-ի կողմից առաջ քաշված քաղաքական նոր հայեցակարգ էր, որը հաճախ ներկայացվում է որպես Վաշինգտոնի կողմից նախաձեռնված իրաքյան արկածախնդրությունից⁸ պատվավոր դուրս գալու ճանապարհ⁹: ԱՄՆ-ի և նրա «դաշնակիցների» կողմից Իրաքում ծավալված ռազմական գործողությունները Վաշինգտոնի կողմից հաճախ դիտարկվում են, որպես մերձավորարևելյան տարածաշրջանի «վերակառուցման» առաջին համալիր փուլը¹⁰: Իրականացնելով նշված ծրագիրը՝ Սպիտակ տունը փորձում է «հանդարտեցնել» Մերձավոր Արևելքը՝ ձևավորելով տարածաշրջանում ամերիկամետ բարեկամական-ժողովրդավարական վարչակարգեր¹¹:

ԱՄՆ-ի կողմից Մերձավոր Արևելքի «ժողովրդավարացումը»

<http://ehd.mgimo.ru/IORManagerMgimo/file?id=CA29F12F-D299-0793-09BA-2DFA63B78EB7>

⁷ Shireen T. Hunter, Modernization and Democratization in the Muslim World, <http://www.gees.org/documentos/Documen-089.pdf>

⁸ Խոսքը վերաբերում է 2003 թ. մարտին ԱՄՆ-ի կողմից ձեռնարկված «Վախ և ցնցում» հակաիրաքյան ռազմական գործողություններին, որոնք միտված էին Սադամ Հուսեյնի վարչակազմի տապալմանը և ժողովրդավարության ներդրմանը: Տե՛ս US Attack on Iraq in 2003: Violation of International Humanitarian Law, <http://www.internationalpeaceandconflict.org/profiles/blogs/us-attack-on-iraq-in-2003>: Իրաքում ժողովրդավարացմանն ուղղված Արևմուտքի և մասնավորապես ԱՄՆ-ի նախաձեռնած տարաբնույթ գործընթացներն Իրաքը ներքաշեցին քաոսի մեջ, որի արդյունքում երկիրը մինչ օրս գտնվում է ճգնաժամի մեջ: Զ. Բուշ կրտսերի համար «իրաքյան նախաձեռնությունը» ԱՄՆ-ի ներքաղաքական դաշտում քննադատության պատճառներից մեկն էր, որից էլ տվյալ վարչակազմը պատվով դուրս գալու ճանապարհ էր փնտրում: Winner A., Democracy and Ethno-Religious Conflict in Iraq, Stanford University, 2003., <http://aceproject.org/ero-en/regions/mideast/IQ/wimmer.pdf>

⁹ Անհրաժեշտ է նշել, որ Մերձավոր Արևելքի «վերակառուցման կամ արդիականացման» խնդիրը կարելի է դիտարկել դեռ 1990-ի երկրորդ կեսին ԱՄՆ-ի մերձավորարևելյան քաղաքական հայեցակարգի համատեքստում: Սակայն մեր կարծիքով ԱՄՆ-ի կողմից Մերձավոր Արևելքի «արդիականացման» ուղղությամբ վճռական քայլերի լավագույն առիթը 2001 թ. սեպտեմբերի 11-ին Նյու Յորքում տեղի ունեցած հայտնի ահաբեկչական գործողություններն էին:

¹⁰ Conrad C. Crane, Andrew W. Terrill, Reconstructing Iraq: insights, challenges, and missions for military forces in a post-conflict scenario, <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub182.pdf>

¹¹ The Arab Spring: Implications for US Policy and Interests, <http://www.mei.edu/content/arab-spring-implications-us-policy-and-interests>

դիտարկվում էր նաև որպես միջազգային ահաբեկչության դեմ հնարավոր պայքարի ձևերից մեկը¹²:

Մերձավոր Արևելքի «վերակառուցման» ծրագիրն առաջին անգամ ամբողջական տեսքով ձևակերպվեց Ջ. Բուշի (կրտսեր) կողմից 2003 թ. նոյեմբերի 6-ին Ժողովրդավարացման ազգային հիմնադրամ-կառույցում /National Endowment for Democracy – NED/ ունեցած ելույթում¹³:

Մերձավոր Արևելքի «վերակառուցման» հայեցակարգի ստեղծման հեղինակներն են Հ. Քիսինջերը, Գ. Դորփեթը, Դ. Ռամսվելդը, Դ. Չեյնին, Ք. Ռայսը, Ռ. Փերլը, Փ. Վուլֆովիցը, Մ. Գրոսմանը և մի շարք այլ ամերիկյան հայտնի քաղաքագետներ: Ուշագրավ է այն հանգամանքը, որ տվյալ հայեցակարգի մշակման գործում ոչ պակաս մասնակցություն են ունեցել նաև ամերիկաբնակ արաբ մտավորականները¹⁴:

Համաձայն այդ հայեցակարգի՝ արևմտյան ժողովրդավարությունն ունիվերսալ համակարգ է, որն ապահովում է քաղաքական համակարգի արդիականացում, բարգավաճում, հասարակական արդարություն և մշակույթների երկխոսություն¹⁵: Նման պայմաններով Մերձավոր Արևելքում ստեղծվող հասարակությունը պետք է համապատասխանի տարածաշրջանում ԱՄՆ-ի շահերին: Ամե-

¹² Օրինակ՝ ԱՄՆ-ի նախագահ Ջ. Բուշ կրտսերը կարծում էր, որ «ժողովրդավարական երկրներում չի կարող լինել այնպիսի ամոթալի երևույթ, ինչպիսին է ահաբեկչությունը»: Տես President Bush's Speech on Terrorism, The New York Times, http://www.nytimes.com/2006/09/06/washington/06bush_transcript.html?pagewanted=all&_r=0 և President Bush's Speech on Global Democracy and Freedom, <http://www.brookings.edu/research/interviews/2003/11/10globalgovernance-daalder>

Հարկ է նշել, որ Մերձավոր Արևելքի ժողովրդավարացման նախագիծը մասնավորապես արձանագրում է ժողովրդավարական բարեփոխումների անցկացման անհրաժեշտությունը, տնտեսության ազատականացում՝ տվյալ ենթատեքստում պայքար աղքատության դեմ, որն էլ իր հերթին կնպաստի ահաբեկչության վերացմանը:

¹³ Hamid Ahmadi, The Greater Middle East Initiative: Internal Contradictions and External Problems, <http://en.merc.ir/default.aspx?tabid=73&ArticleId=223>

¹⁴ Տես նաև Gambill G.C., Jumpstarting Arab Reform, The Bush Administration's Greater Middle East Initiative, http://www.meforum.org/meib/articles/0407_me2.htm: Համաձայն որոշ տեղեկությունների՝ նշված ծրագրի մշակման գործում իր մասնակցությունն է ունեցել նաև հայտնի տեսաբան Էդվարդ Սաիդը:

¹⁵ Հարկ է նշել, որ դեռ 2003 թ. մարտի սկզբին ԱՄՆ պետքարտուղարի օգնական Գրոսմանը արաբական մի շարք երկրներ, Թուրքիա և Բրյուսել կատարած պաշտոնական այցերի ժամանակ փորձել էր պարարտ հող գտնել «Մեծ Մերձավոր Արևելք» ստեղծելու ամերիկյան ծրագրի համար: Grossman comes to talk Greater Middle East, <http://www.hurriyetdailynews.com/grossman-comes-to-talk-greater-middle-east.aspx?pageID=438&n=grossman-comes-to-talk-greater-middle-east-2004-03-01>

րիկյան հայեցակարգում առանձնահատուկ տեղ է հատկացված նաև Իրաքի բռնազավթմանը¹⁶, որը, ինչպես նշվել էր, Մերձավոր Արևելքում ամերիկյան «ժողովրդավարություն տարածելու» գործընթացի առաջին փուլն էր¹⁷: Վաշինգտոնը համոզված էր նաև, որ «պաղեստինյան հարցի լուծումը հնարավոր է իրականացնել Բաղդադի միջոցով»¹⁸:

Նշված ծրագրի իրականացման երկրորդ փուլը նախատեսում էր ճնշում գործադրել Իրանի և Սիրիայի վրա, որոնք աջակցում էին տարբեր կրոնաքաղաքական շարժումներին: Ամերիկյան նշված հայեցակարգի գաղտնի կետերից մեկը ենթադրում էր նաև վերը նշված երկրների ղեկավարների ֆիզիկական ոչնչացումը¹⁹:

Մերձավոր Արևելքի «արդիականացման» ամերիկյան հայեցակարգն արաբական երկրներից շատերը որակեցին որպես տարածաշրջանի ներքաղաքական զարգացումներին միջամտելու ԱՄՆ-ի փորձ և մերժեցին այն²⁰: Նրանք միաձայն պնդում էին, որ «Ժողովրդավարական բարեփոխումները պետք է լինեն արաբական հանրության էվոլյուցիոն զարգացման արդյունք և թելադրված չլինեն դրսից»²¹:

¹⁶ 1979 թ. Եգիպտոսի և 1994 թ. Հորդանանի արաբ-իսրայելական հակամարտությունից դուրս գալուց հետո Իսրայելին հակազդող արաբական երկրներից մնացին Սիրիան և Իրաքը: ԱՄՆ-ի համար սիրիական խնդիրը ավելի բարդ էր, այդ իսկ պատճառով Վաշինգտոնն իր և Իսրայելի համար «արաբական դաշտը» մաքրելու գործընթացը սկսեց հենց Իրաքից՝ անհիմն մեղադրելով Սադամ Հուսեյնի ջլատված իշխանությանը ահաբեկչությանը աջակցելու, զանգվածային ոչնչացման զենքի ստեղծման և ժողովրդավարության բացակայության մեջ: Փաստորեն, Մերձավոր Արևելքի «վերակառուցման» առաջին փուլը ենթադրում էր իրականացնել հենց Բաղդադում «ռեժիմային ժողովրդավարություն» ստեղծելու միջոցով: U.S. Guided reconstruction and Democracy in Iraq: But where are the weapons of mass destruction! <http://www.southasiaanalysis.org/paper676>

¹⁷ ԱՄՆ-ի նախագահը հայտարարեց, որ «Բոլորը, սկսած Դամասկոսից մինչև Թեհրան, կհասկանան, որ ազատությունը յուրաքանչյուր ժողովրդի համար է»: Հարկ է նշել, որ ԱՄՆ-ի կողմից ամերիկյան հատուկ առաքելության՝ խաղաղության և ազատության տարածումը ամենևին էլ նորույթ չէր. Բուշը իր նոր վարդապետությունը համեմատեց Նոյնիսկ Վ. Վիլսոնի «14 կետերի» և Ֆրանկլին Դ. Ռուզվելտի «4 ազատությունների» հետ:

¹⁸ Կարծում ենք, որ նման ձևակերպումն արդեն իսկ վկայում է նշված ծրագրի մշակման գործում ԱՄՆ-ի հրեական լոբբիի ակտիվ մասնակցության մասին:

¹⁹ Ближний Восток: приговоренные к уничтожению, <http://newsland.com/news/detail/id/964928/>

²⁰ Евсеев В., Кризис концепции “Большой Ближний Восток”, http://imamat-news.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=45547:2013-02-18-18-53-50&catid=20:analitika&Itemid=572

²¹ Արաբ առաջնորդները նշում էին նաև, որ ամերիկյան ծրագիրը չի նախատեսում նաև արաբ-իսրայելական դիմակայության և պաղեստինյան հարցի կար-

Այս կապակցությամբ Սիրիայի նախագահ Բաշար Ասադը հայտարարեց. «Ոչ ոք չի հավատում ամերիկյան ծրագրին, քանի որ հնարավոր չէ պատերազմի և հակամարտության առկայության պայմաններում խոսել որևէ ժողովրդավարական բարեփոխումների մասին»²²: Լիբիական Ջամահիրիայի նախագահ Մուամմար Քադաֆին նշեց, որ «Մադրիդի երկրները առհասարակ կապ չունեն Մաշրիքում ընթացող զարգացումների հետ, և այդ իսկ պատճառով ամերիկյան ծրագիրն անհեթեթություն է»²³: Քուվեյթի վարչապետ շեյխ Ալ-Սաբահը հայտարարեց. «Անկարելի է ընդունել «Մեծ Մերձավոր Արևելք» կառուցելու ԱՄՆ-ի փորձերը»²⁴:

Ի հակակշիռ ԱՄՆ-ի արաբական աշխարհի արդիականացման հայեցակարգի՝ Եգիպտոսը, Սաուդյան Արաբիան և Սիրիան առաջ քաշեցին Մերձավոր Արևելքի ժողովրդավարացման, այսպես կոչված, արաբական նախագիծը, սակայն որի նկատմամբ, համաձայն «Ալ Ջազիրա» հեռուստաընկերության կողմից 2004 թ. մարտի սկզբին անցկացված հարցման՝ արաբների մեծամասնությունն անվստահություն էր տածում²⁵: Սա առաջին հերթին բացատրվում էր այն հանգամանքով, որ արաբական ոչ մի նախաձեռնություն չէր կարող արդյունավետ լինել արաբական վարչակարգերի կողմից իրենց իսկ հանրության հանապազօրյա խնդիրները կարգավորելու անկարողության պարագայում, մասնավորապես քաղաքականության, տնտեսության և մշակույթի ոլորտում կուտակված բազմաթիվ խնդիրների և մանավանդ արաբ-իսրայելական դիմակայության և իրաքյան ճգնաժամի անհաղթահարելիության պատճառով: Արաբ մասնագետները, ոչ առանց հիմքի, կարծում են, որ արաբական երկրներում իշխող վերնախավը՝ քաղաքական էլիտան, ինքնին ի վիճակի չէ վերափոխման, քանի որ կենտրոնում դրված է այդ էլիտայի ինքնապահպանման խնդիրը: Այդ համատեքստում ոչ պակաս կարևոր տեղ է զբաղեցնում տվյալ երկրներին հատուկ ծառայությունների

գավորման որևէ հիշատակում, առանց որի որևէ ժողովրդավարական բարեփոխում անհեռանկարային կլինի Մերձավոր Արևելքի համար:

²² Волович А. А., О планах демократизации Ближнего Востока, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2004/19-08-04.htm>

Արաբական երկրների ղեկավարներից շատերի համար ակնհայտ էր, որ ԱՄՆ-ի կողմից առաջ քաշված՝ վերը նշված քաղաքական հայեցակարգը ամբողջությամբ միտված էր տարածաշրջանում ԱՄՆ-ի և Իսրայելի շահերի պաշտպանությանը:

²³ Волович А. А., О планах демократизации Ближнего Востока, նույն տեղում:

²⁴ Նույն տեղում:

²⁵ Кургинян С., Политические цунами, Реформирование арабского мира, http://www.danilidi.ru/3-war/06_Kurginian-political-tsunami-arab-reform.html

գործոնը, որոնք հաճախ իշխող վարչակարգի պահպանման համար արվող քայլերով փոխում են օրենքների իրական նշանակությունը, ինչն էլ իր հերթին խոչընդոտում է քաղաքացիական հասարակության ձևավորման գործընթացին²⁶:

Այդպիսով՝ արաբական «ինքնաժողովրդավարացումը» ընդամենը արաբական աշխարհում գոյություն ունեցող իրավիճակի «կոսմետիկ վերափոխման» փորձ է՝ առանց նրա հիմքերը ձևափոխելու:

Արաբական աշխարհում բարեփոխումների արաբական ծրագիրը ներկայացվեց 2004 թ. մայիսի 22–23–ին՝ Թունիսում կայացած ԱՊԼ գագաթնաժողովի ժամանակ²⁷:

Արաբական, այսպես կոչված, «բարեփոխումների» ծրագիրը բաղկացած էր հետևյալ դրույթներից²⁸.

1. Բարեփոխումներն արաբական երկրներում պետք է իրականացվեն արաբական հանրության կողմից, այլ ոչ թե պարտադրվեն դրսից:

2. Բարեփոխումների գործընթացը պետք է կատարվի աստիճանաբար, որպեսզի չխախտվեն տարածաշրջանի հարաբերական անվտանգությունը և կայունությունը:

3. Բարեփոխումները պետք է միտված լինեն տարածաշրջանի շահերի պաշտպանությանն, այլ ոչ թե նրա (տարածաշրջանի) հակառակորդների նկրտումների իրականացմանը:

4. Քաղաքական բարեփոխումների հաջող անցկացման անմիջական նախապայմանն է արաբ–իսրայելական հակամարտության կարգավորումը:

5. Բարեփոխումների անցկացման ժամանակ հարկավոր է հաշվի առնել յուրաքանչյուր արաբական երկրի զարգացման և ներկա իրավիճակի առանձնահատկությունները՝ բացառելով նրանց նկատմամբ մեկ միասնական մոտեցումը:

6. Հարկավոր է կանխել բարեփոխումների և «բաց դռների» քաղաքականության իրականացման ժամանակ ծայրահեղ կրոնական շարժումների կողմից ստեղծված իրավիճակից օգտվելու անմիջական վտանգը:

Չնայած այն հանգամանքին, որ արաբական «բարեփոխումնե-

²⁶ Volker P., Arab Elites, Negotiating the Politics of Change, Colorado 2004, p. 5, http://books.google.am/books?id=QkiAmnyUsMC&printsec=frontcover&hl=hy&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

²⁷ Кургинян С., Политические цунами, Реформирование арабского мира, <http://www.danilidi.ru/3-war/06-Kurginian-political-tsunami-arab-reform.html>

²⁸ Նույն տեղում:

րի» ծրագրի դրույթները չէին արտացոլում արաբական աշխարհում առկա բոլոր գլոբալ խնդիրները, այնուամենայնիվ, նրանք բավականին իրատեսական էին և նպատակային:

Սակայն, ինչպես հաճախ, ԱՊԼ հերթական հանդիպումը ոչ մի նոր զարգացում չհաղորդեց արաբական աշխարհի առջև ծառացած օրհասական հարցերին²⁹: Նշվածի համատեքստում մերժվեց նաև Մուբարաքի առաջարկը՝ ստեղծել մշտական գործող հանձնաժողով, որը պետք է զբաղվեր արաբական աշխարհում քաղաքական և տնտեսական բարեփոխումների խնդիրներով³⁰:

Կարելի է փաստել, որ արաբական «բարեփոխումների» ծրագիրը մեծ հաշվով շեշտադրումը կատարեց «բարեփոխումների» ձևական կողմի վրա, և ոչինչ չէր խոսվում ներարաբական խնդիրների էության ու բովանդակության մասին³¹:

2007 թ. ԱՄՆ–ի ազգային զինվորական ակադեմիայի նախկին փոխգնդապետ Ռալֆ Փեթերսը “Armed Forces Journal” ամսագրում հրապարակեց «Արյունոտ սահմանները» վերնագրով մի հոդված, որտեղ քննարկվում էր, այսպես կոչված «Մեծ Մերձավոր Արևելքի» ազգային պետությունների հավանական սահմանների հարցը³²: Համաձայն այդ տեսության՝ ամերիկյան մոտեցման մեջ առկա է տվյալ տարածաշրջանի ազգային հարստությունները հսկելու ձգտումը. առաջին հերթին՝ էներգակիրները, որի իրականացման համար անհրաժեշտ էր ստեղծել ոչ կենսունակ, գաճաճ պետությունների շղթա, այսպես կոչված՝ Մերձավոր Արևելքի յուրահատուկ «սոմալականացում»³³: Փեթերսը նշում էր, որ հարկավոր է

²⁹ Иордания считает саммит ЛАГ в Тунисе важным, но не достаточным шагом, <http://news.mail.ru/politics/arc514164/>

³⁰ Միայն այն հանգամանքը, որ վերը նշված նիստին ԱՊԼ անդամ 22 արաբական երկրներից ներկա էին ընդամենը 13–ը, արդեն իսկ խոսում էր այդ հանդիպման ծախսողման մասին: Հարկ է նշել, որ ԱՊԼ հանդիպման եզրափակիչ նիստին մասնակցում էին ընդամենը 7 արաբական երկրների ներկայացուցիչներ: Նիստին գտնվող արաբ ղեկավարներից առաջինը հեռացավ Մուբարաքը, ում՝ վերը նշված առաջարկությունը չընդունվեց:

³¹ Արաբական երկրների ընդհանուր «յուրահատկություններից են» ժողովրդավարության բացակայությունը և իշխանության ասիական բռնապետության մոդելի գոյությունը: Ընդ որում՝ ուշագրավ է այն հանգամանքը, որ գրեթե ցանկացած ընդդիմություն արաբական երկրներում որակվում է իբրև «կրոնական ծայրահեղական խմբավորումներ», ինչը հնարավորություն է տալիս տվյալ վարչակարգերին Արևմուտքին ներկայանալու որպես այդ «ծայրահեղական խմբավորումների» զսպող և այլընտրանք չունեցող քաղաքական համակարգեր:

³² Peters R., Blood borders, How a better Middle East would look, <http://www.armedforcesjournal.com/2006/06/1833899>

³³ Сологубовский Н., Ливия: “сомализация” плюс “катаризация”?, <http://trueinform.ru/modules.php?name=News&file=article&sid=3671>

Արևմտյան մասնագետների մի մասը կարծում է, որ Մերձավոր Արևելքի, այս-

տարածաշրջանում ստեղծել անկայունության, քաոսի և բռնության ալիք, որը կսկսվի Լիբանանից՝ ներառելով Պաղեստինը Սիրիան, Իրաքը, Ծոցի արաբական երկրները, Իրանը և կհասնի մինչև Աֆղանստան, որտեղ բաշխված են ՆԱՏՕ-ի զորքերը³⁴:

պես կոչված, միավորումը պետք է լինի սահուն և գլոբալ, այլ ոչ ինքնաբերական, քանի որ նշված տարածաշրջանի երկրներում քաղաքական և տնտեսական իրավիճակը տարբեր է: Հարկավոր է հաշվի առնել նաև այդ երկրների սոցիալական, մշակութային և կրթական աստիճանը:

³⁴ Դեռ 20-րդ դարի 70-ականներին սկսեցին ուրվագծվել «Նոր աշխարհակարգի» ձևավորման գործընթացները, որոնց համատեքստում Մերձավոր Արևելքը առանձնահատուկ տեղ էր զբաղեցնում: Նշված գործընթացների հիմնական գաղափարախոսները և մասնակիցները հանդիսացան «Փարիզյան ակումբը», իսկ հետագայում Երեքկողմանի հանձնաժողովը, Բիլդերբերգյան ակումբը, «Ռենդ ջորիփորեյշնը», Սանտա Ֆե ինստիտուտը և այլն: Նրանց կողմից մշակված «Նոր աշխարհակարգի» ուրվագծերը կենտրոնացած էին Համաշխարհային բանկի, Միջազգային արտաբժայության հիմնադրամի, Առևտրի համաշխարհային առևտրի կազմակերպության և այլնի աշխատանքների վրա: Փաստորեն առանց հայտարարման և բարձրաձայնման կազմակերպվեց նոր տեսակի «համաշխարհային պատերազմ», որի պարագայում կիրառվեցին այս կամ այն երկրների ազգային տնտեսություններում և սոցիալական ոլորտներում «կառավարելի քաոս» ստեղծելու միջոցները: Առաջին հայացքից առեղծվածային թվացող այս հասկացությունը նախատեսում էր քաոսի վերածել այդ պատերազմի զոհ դարձած երկրների տնտեսությունները: Իսկ քաոս տարածողները այն պահում էին հսկողության տակ՝ ստեղծելով յուրահատուկ կարգ: «Պատերազմական գործողությունների» նոր տեսակը մանրամասն ներկայացրել է նրա հեղինակներից մեկը՝ փորձագետ Ս. Մաննը «կառավարելի քաոսի» ստեղծման մեխանիզմների շարքում նշելով հակառակորդի տարածքում «ժողովրդավարությանը և շուկայական բարեփոխումների աջակցությունը», ինչպես նաև «գաղափարախոսությունը ետ մղող տնտեսական ստանդարտների և ռեսուրսային կարիքների» բարձրացումը, որով էլ ապահովվում է ԱՄՆ-ի ազգային շահերի պաշտպանությունը: Համաձայն Մաննի՝ գոյություն ունեն այս կամ այն տարածքում քաոս ստեղծելու հետևյալ միջոցները. 1) աջակցություն լիբերալ ժողովրդավարությանը, 2) աջակցություն շուկայական բարեփոխումներին, 3) բնակչության մոտ կյանքի ստանդարտների բարձրացման գործունեություն, 4) արժեքների և գաղափարախոսության ետ մղում: Հենց այս առանցքային կետերն էլ սկսեցին կիրառվել Մերձավոր Արևելքում՝ հետհեղափոխական քաղաքական զարգացումների համատեքստում, որոնք անվանում են «արաբական գարուն»: Այդ ամենը ձևավորում է բարոյալքված ազգային ոգի, որն էլ քայքայում է պետությունը և ազգային-մշակութային ավանդույթները, որոնց փոխարեն ակտիվանում են տարբեր կրոնական-քաղաքական ծայրահեղ շարժումներ: Ապագաղափարացումը, գաղափարական պլուրալիզմը, ազգային արժեքների առաջատար այրումը, նյութական արժեքների կարիքի կտրուկ բարձրացումը՝ առաջին հերթին «արաբական փողոցի» կողմից, տնտեսության կառավարման լծակների կտրուկ տեղափոխումը, «ժողովրդավարության գաղափարական ահաբեկչությունը և այլասերումը, որը հաճախ ազգային-դավանաբանական երանգ է ստանում», գիտականորեն մշակված և փորձագետների կողմից մատուցվածն է, որն էլ «կառավարելի քաոսի հիմքն է»: Այս ամենը ծառայում է արդի գոյություն ունեցող ազգային պետությունների, ավանդույթային մշակույթների և քաղաքակրթությունների ապամոնտաժման գործին: Համաձայն գլոբալակա-

Վերլուծելով Փեթերսի կողմից առաջադրված տեսությունը՝ կարելի է եզրակացնել, որ այն Մերձավոր Արևելքում անգլո-ամերիկյան-իսրայելական յուրահատուկ ռազմական գործողությունների բնույթ ունեցող «ճանապարհային քարտեզ է»³⁵: Փաստորեն, Փեթերսի տեսության իրականացման համար անհրաժեշտ եղավ մի քանի տարի:

Արդարացի լինելու համար պետք է նշել, որ սկսած 80-90-ական թվականներից՝ գլոբալականացման գործընթացների համատեքստում արաբական մի շարք երկրների կողմից քաղաքական համակարգի արդիականացման քայլեր էին նախաձեռնվում, մասնավորապես ստեղծվում էին մարդու իրավունքների պաշտպանության կոմիտեներ, աշխատանքային խմբեր, նույնիսկ նախարարություններ, որոնք, սակայն, միայն ֆորմալ բնույթ ունեին: Արաբական երկրների կողմից կատարված այդ քայլերը մեծ հաշվով ուղղված էին իրենց իսկ քաղաքական իմիջը բարձր պահելուն:

Արաբական աշխարհի «արդիականացման» վերաբերյալ Արևմուտքի կողմից արված արժարժումները ավելի հստակ և նպատակային դարձան 2001 թ. սեպտեմբերի 11-ին ԱՄՆ-ում տեղի ունեցած ահաբեկչությունից հետո:

Մերձավոր Արևելքի «վերակառուցման» ամերիկյան ծրագրին վերջնական երանգ հաղորդեցին արևմտավրոպական երկրները, մասնավորապես Ֆրանսիան և Գերմանիան: Նրանք կարծում էին, որ արաբներն իրենք պետք է կատարեն իրենց ազատ ընտրությունը, և որ չի կարելի ստեղծել «Մեծ Մերձավոր Արևելք»՝ միավորելով նրանում այնպիսի տարբեր երկրներ, ինչպիսիք են, օրինակ՝ Պակիստանը, Աֆղանստանը և Ծոցի արաբական երկրները³⁶: Մերձավոր Արևելքի «վերակառուցման» առավել ամփոփ հայեցակարգը հաստատվեց 2004 թ. հունիսի 8-10-ին Ջոր-

նացման կողմնակիցների՝ նրանց փոխարեն պետք է գա հանրություն, որը չի ունենա հիշողություն, ինչն իր հերթին ձեռք է բերվում հատուկ տեխնոլոգիաների միջոցով, որոնք վերաբերում են ՋԼՄ-ներին և կրթական ոլորտին: Այսպիսով՝ կառավարելի քառսի տեխնոլոգիաները ներկայումս զանգվածային ոչնչացման զենքի տեսակ են՝ համաշխարհային տիրապետություն հաստատելու համար այն պետության համար, որը դրանք կիրառում է: Peters R., Blood borders, How a better Middle East would look, նույն տեղում: Տես նաև՝ Nazemroava M.D., Plans for Redrawing the Middle East: The Project for a “New Middle East”, <http://www.globalresearch.ca/plans-for-redrawing-the-middle-east-the-project-for-a-new-middle-east/3882>

³⁵ Peters R., Blood borders, How a better Middle East would look: <http://www.armedforcesjournal.com/2006/06/1833899>

³⁶ Ziaadeh R., The EU's Policy on Promotion Democracy in the Arab World, <http://www.idea.int/resources/analysis/loader.cfm?csmodule=security/getfile&pageid=38074>

ջիա նահանգում կայացած «Մեծ ութնյակի» նիստի ընթացքում³⁷: Հանդիպման մասնակիցների կողմից «Մերձավոր Արևելքի և Հյուսիսային Աֆրիկայի ընդլայնված տարածաշրջանի հետ համագործակցություն հանուն համընդհանուր առաջընթացի և միասնական ապագայի» ընդունված փաստաթուղթն ընդգրկում էր այն հիմնական կետերը, որոնց հետագայում պետք է ապավիներ Արևմուտքը³⁸: Եվրոպական և արաբական երկրների պահանջով փաստաթղթում կարևոր կետ մտցվեց այն մասին, որ բարեփոխումների անցկացմանը զուգընթաց «Մեծ ութնյակի» անդամները պետք է աջակցեն արաբ-իսրայելական հակամարտության խաղաղ կարգավորման գործընթացին՝ հիմնվելով ՄԱԿ-ի ԱԽ 242, 338 և 425 բանաձևերի վրա: Հատուկ կետով նշվում էր նաև «ճանապարհային քարտեզ» ծրագրի դրույթների իրականացման վերաբերյալ կետը, որի հիմքում ՄԱԿ-ի ԱԽ 1515 բանաձևն է, և, որը նախատեսում է պաղեստինյան և հրեական պետությունների խաղաղ գոյակցությունը³⁹:

Հանդիպման մասնակից կողմերը համակարծիք էին «Բարսելոնյան գործընթացին», «ամերիկա-մերձավորարևելյան գործընկերության» նախաձեռնությանը և «ճապոնա-արաբական երկխոսությանը» ընթացք տալուն հարցում: Նախատեսվում է նաև, որ գործընկերության կենտրոնական տարրը պետք է լինի մշտական գործող արտաքին գործերի, էկոնոմիկայի նախարարների մակարդակով «քաղաքական հարթակ՝ հանուն ապագայի» ներկայացուցչական մարմինը⁴⁰:

Հարկ է նշել, սակայն, որ հրավիրված արաբական բոլոր երկրներից մասնակցում էին միայն Բահրեյնի, Հորդանանի, Եմենի և Իրաքի ներկայացուցիչները:

2004 թ. հունիսի 14–16–ը Ստամբուլում կայացած Իսլամական կոնֆերանս կազմակերպության հանդիպման բոլոր մասնակիցները նշեցին, որ արաբական աշխարհում բարեփոխումների հաջողությունը անմիջականորեն կապված է արաբ-իսրայելական հակամարտության խաղաղ կարգավորման գործընթացի հետ, որ իրենք ինքնուրույն կարող են «վերակառուցել» Մերձավոր Արևելքը⁴¹:

³⁷ Sharp J.M., The Broader Middle East and North Africa Initiative: An Overview, <http://fpc.state.gov/documents/organization/43293.pdf>

³⁸ Նույն տեղում:

³⁹ Նույն տեղում:

⁴⁰ Miller R., Mishrif A., The Barcelona Process and Euro-Arab Economic Relations 1995–2005, <http://www.kcl.ac.uk/artshums/depts/mems/people/staff/academic/mishrif/Euro-ArabEconomicRelationspdf.pdf>

⁴¹ Корнилов А.А., Турецкая дипломатия в исламском мире: проблемы и прио-

Առաջին հայացքից վերահսկելի թվացող՝ ամերիկյան կողմից առաջադրված Մերձավոր Արևելքի «վերակառուցման» հայեցակարգն իրականում դարձավ ԱՄՆ-ի մերձավորարևելյան քաղաքականության ծախսողումը։ Վաշինգտոնը չէր ծրագրել «արաբական գարունը» և նրան հաջորդած զարգացումները⁴²։ Կարծում ենք՝ Վաշինգտոնը դժվար էր հավատում, որ քաղաքական սիրախաղ է սկսել իսլամիստների հետ⁴³։ Հարկ է նշել, որ այնուամենայնիվ ԱՄՆ-ը կարողացավ ուղղորդել «արաբական գարնան» արդյունքում սկսված գործընթացները, մասնավորապես սատարել, այսպես կոչված, «չափավոր իսլամիստական շարժումներին»՝ համոզված լինելով, որ հեռանկարում ցանկացած իսլամիստական շարժում, գտնվելով իշխանության գլուխ, տվյալ երկիրը կհասցնի կործանման։

Այդպիսով՝ սկսվեց Մերձավոր Արևելքի «փոխակերպումը»։ ավանդական ազգայնական քաղաքական համակարգերն իրենց տեղը սկսեցին զիջել իսլամիստական շարժումներին։ Նշվածի համատեքստում չափազանց ուշագրավ են Եգիպտոսում ընթացող ներքաղաքական զարգացումները։

ԱՄՆ-ի ճնշման ներքո 2005 թ. սկսված երկար և մեծ հաշվով անարդյունավետ բարեփոխումները, ինչպես նաև «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության քաղաքական ակտիվությունը նոր լիցք ստացան «արաբական գարնան» սկսվելու հետ, ինչն էլ հանգեցրեց երկրում իշխանափոխության։

2011 թ. հունվարի 25-ին Կահիրեում կազմակերպվեց, այսպես կոչված, «Ցասման օրը»։ Եթե հիմք ընդունենք «Վիքիլիքսի» տարբեր հրապարակումները, ապա ներքաղաքական ճգնաժամը և ծայրահեղ լարվածության առաջացումը Եգիպտոսում ամենևին էլ անակնկալ չէին, քանի որ ներքաղաքական զար-

ритеты деятельности, http://www.idmedina.ru/books/materials/rmforum/1/sect2_kornilov.htm

⁴² Խոսքը վերաբերում է իսլամիստների իշխանության գալու հանգամանքին։

⁴³ Սա էր պատճառը, որ ամերիկյան բազմաթիվ քաղաքագետներ մեղադրում էին Վաշինգտոնին արաբական ավանդական վարչակարգերը տապալելուն աջակցելու մեջ։ Մանավանդ երբ խոսքը այնպիսի երկրի մասին է, ինչպիսին է Եգիպտոսը։ Այդ կապակցությամբ Հ. Քիսինջերը գրել է. «Շատերը, որ գովաբանում են «արաբական գարունը», հաճախ նշում են այն բռնապետների ցանկը, որոնք գահընկեց են արվել շարժման արդյունքում՝ մոռանալով, որ հեղափոխությունների մասին հարկավոր է դատել՝ ելնելով այն ձևաչափից, թե ինչ են նրանք կառուցում, այլ ոչ թե քանդում» Տեն Киссинджер Г., На Ближнем Востоке реализм и идеализм немыслимы друг без друга, http://rus.ruvr.ru/2012_08_06/Na-Blizhnem-Vostoke-realizm-i-idealizm-nemislimi-drug-bez-druga/ :

գացումների նման սցենարը վերջին տարիներին հաճախ էր շոշափվում Եգիպտոսում ամերիկյան գաղտնի գործակալների և ընդդիմադիր որոշ ուժերի միջև գոյություն ունեցող գաղտնի շփումների ժամանակ⁴⁴:

Հարկ է նշել, որ դեռ 2011 թ. հունվարի 19-ին «Մենք բոլորս Խալեդ Սաիդ ենք»⁴⁵ շարժման ներկայացուցիչները հայտարարեցին, որ հունվարի 25-ին ողջ Եգիպտոսում տեղի կունենան աննախադեպ բողոքի ակցիաներ և ցույցեր՝ ուղղված եգիպտական իշխանությունների դեմ: Եգիպտական հասարակությունը ձգտում էր փոփոխությունների և չէր ցանկանում 2011 թ. սեպտեմբերին նախատեսվող նախագահական ընտրություններին տեսնել Գամալ Մուբարաքին երկրի իշխանությունը փոխանցելու հավանականությունը: Հոսնի Մուբարաքի՝ տասնյակ տարիներ իշխանության ղեկին գտնվելու հանգամանքը ևս հասարակությունը դիտարկում էր որպես Եգիպտոսի աղքատության և երկրի տնտեսական աճի հիմնական պատճառներից մեկը⁴⁶:

Մի շարք հեղինակների կարծիքով Եգիպտոսում սկսված ներքաղաքական ճգնաժամը Մուբարաքի 30-ամյա կառավարման արդյունքն էր, որի պայմաններում եգիպտական ընդդիմությունը չունեի իրական հնարավորություն «մոտենալու նախագահական աթոռին»⁴⁷:

Անտարակույս է այն հանգամանքը, որ «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպությունը 20-րդ դարի սկզբից ծավալած իր ընդ-

⁴⁴ Ըստ «Wikileaks-ի»՝ Կահիրեում ԱՄՆ-ի դեսպանությունը վերջին երեք տարիների ընթացքում օգնություն էր տրամադրում ընդդիմադիր եգիպտացի երիտասարդներին՝ երկրում իշխանափոխություն իրականացնելու համար: 2008 թ. դեկտեմբերի 30-ին Վաշինգտոն հղած իր գաղտնի նամակում Եգիպտոսում ԱՄՆ դեսպան Մարգրետ Սկոբին գրում էր, որ 70000 երիտասարդներից բաղկացած «Ապրիլի 6-ի» ընդդիմադիր շարժումը պատրաստվում էր իշխանափոխություն իրականացնել 2011 թ.: Սկոբին նշում էր նաև, որ «Ապրիլի 6-ի» շարժումը կազմակերպչական հիմնական գործողությունները պատրաստվում էր իրականացնել սոցիալական ցանցերի օգնությամբ:

⁴⁵ Խալեդ Սաիդի անունը եգիպտական ընդդիմադիր «Ապրիլի 6-ի» շարժման և «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության համար դարձել էր խորհրդանշական: Խալեդ Սաիդը 28 տարեկան հասակում մահացել էր 2010 թ.՝ Ալեքսանդրիայի բանտում տանջանքների ենթարկվելուց հետո: Տե՛ս Братья назначили дату народного восстания в Египте, <http://www.newsru.co.il/mideast/>

⁴⁶ Egyptian crisis: How did it happen, <http://www.cbc.ca/news/world/story/2011/01/29/faq-egypt-uprising.html>

⁴⁷ Коротаев А.В., Зинькина Ю.В., Египетская революция 2011г.: структурно-демографический анализ, Полис, Экстратекст. 2011, Выпуск 1., <http://www.polistudies.ru/extratext/text/issue2011A.htm>: Ընդդիմադիրները պահանջում էին նաև պաշտոնանկ անել Եգիպտոսի ներքին գործերի նախարար Հաբիբ ալ-Ալիին:

դիմադիր գործունեությամբ կարողացավ յուրովի հասունացնել եգիպտական հասարակությունը վերը նշված, այսպես կոչված, «ցասման» օրվան և հակաիշխանական իրենց երկարատև պայքարով որոշ առումով նաև «քաղաքացիական զարթոնքի» միտման գործոն հանդիսանալ⁴⁸:

Արդեն փետրվարի 11-ին ներքաղաքական ճգնաժամի և արտաքին աջակցության դադարեցման արդյունքում, մասնավորապես Վաշինգտոնի կողմից հնչեցված հորդորներից հետո⁴⁹, Մուբարաքը հայտարարեց իր պաշտոնանկության մասին⁵⁰: Փետրվարի 13-ին երկրում հռչակվեց ժամանակավոր ռազմական դիկտատուրա, իսկ իշխանությունն անցավ Զինված ուժերի բարձրագույն խորհրդին՝ գեներալ Հուսեին Տանտաուի⁵¹ գլխավորությամբ⁵²: Բարձրագույն խորհուրդը դադարեցրեց սահմանադրության կիրառումը և ցրեց խորհրդարանը⁵³: Մարտի 3-ին պաշտոնաթող եղավ նաև երկրի վարչապետ Ահմեդ Շաֆիքը, որին փոխարինեց տրանսպորտի նախկին նախարար Հսամ Շարաֆը⁵⁴: Մուբարաքի պաշտոնաթող լինելուն հաջորդած քաղաքական զարգացումները դժվար թե ստիպեն հավատալ, որ երկրում համակարգային լուրջ փոփոխություններ գրանցվեցին⁵⁵:

⁴⁸ Sten Over 37.500 Egyptians to Take Part on January 25th Uprising, <http://www.ikhwanweb.com/article.php?id=27870>

⁴⁹ ԱՄՆ-ի նախագահ Բարաք Օբաման, անդրադառնալով Եգիպտոսում տիրող իրավիճակին, նշեց, որ նախագահ Մուբարաքը պետք է ենթարկվի ժողովրդի կամքին, այսինքն՝ հրաժարական տա:

⁵⁰ Sten Myбарак ушел в отставку, <http://lenta.ru/news/2011/02/11/mubarak1/> Խորհուրդը ցրեց խորհրդարանը և առաջադրեց սահմանադրական փոփոխություններ անցկացնելու մասին պահանջը, որի հիման վրա պետք է ձևավորվեր նոր ժողովրդավարական իշխանական համակարգ, որի հիման վրա էլ կանցկացվեին նոր ժողովրդավարական ընտրություններ: Կառավարության աշխատակազմի ղեկավար Քամալ Ահմեդ ալ-Գանգուրիին հանձնարարվեց նոր կառավարություն ձևավորել մինչև 2011 թ. նոյեմբերի 27-ը:

⁵¹ Հարկ է նշել, որ Տանտաուին առանձնապես մեծ ժողովրդականություն չի վայելում Եգիպտոսում, և ժողովրդի շրջանում ստացել է «Մուբարաքի պոպե» անունը: Sh. Joshi, Viewpoint: Too early to celebrate in Egypt?, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12438007>

⁵² Руководить внутренней и внешней политикой Египта будет глава Высшего совета ВС, <http://www.fontanka.ru/2011/02/13/036/>

⁵³ Военные Египта отменили действие конституции и распустили парламент, <http://www.fontanka.ru/2011/02/13/030/>

⁵⁴ Египтяне снова собираются на площади Тахрир, <http://www.fontanka.ru/2011/02/25/119/>

⁵⁵ Այդ կապակցությամբ ՄԱԿ-ի Միջուկային էներգիայի միջազգային կոմիտեի նախկին ղեկավար Ալ-Բարադեյը նշում էր. «Եթե ես Եգիպտոսը լքեի հեղափոխությունից առաջ՝ հունվարի 24-ին, և վերադառնայի Մուբարաքի հրաժա-

Երկրում սկսվեց երկար և ներքաղաքական ճգնաժամով հագեցած անցումային շրջան⁵⁶: 2011 թ. փետրվար – 2012 թ. մայիս–հունիս ժամանակահատվածը դարձավ նոր փորձությունների շրջան: Եգիպտոսի նախագահական պաշտոնի համար պայքարում ներգրավվեցին քաղաքական և հասարակական տարբեր ուժեր, իսկ նախագահի թափուր պաշտոնի համար պայքարող թեկնածուների թիվը հասավ 13–ի⁵⁷:

Ուշագրավ է այն հանգամանքը, որ Մուբարաքի իշխանության տապալումից հետո ԱՄՆ–ը Իսրայելին ներկայացրեց Եգիպտոսում քաղաքական կայունությունը վերականգնելու ծրագիր, որը մշակվել էր ԱՄՆ–ի Ազգային անվտանգության խորհրդի Ռուսաստանի և Եվրասիայի բաժնի պետ Մայքլ Մաքֆոլի կողմից⁵⁸: Պարզվում է, որ ԱՄՆ–ը Մուբարաքի իշխանության տապալումից հետո երկրի ապագան կապում էր Ռազմական խորհրդի և ԱՊԼ նախկին գլխավոր քարտուղար Ամր Մուսայի հետ⁵⁹: Իսրայելի վարչապետ Բ. Նեթանյահուին հղած իր նամակում Օբաման նշում է, որ Ամր Մուսան կկարողանա կայունացնել երկիրը լիբերալ արժեհամակարգի հիման վրա և հավատարիմ կմնա քեմիդևոյան համաձայնագրերին⁶⁰: Ելնելով նման հարցադրումից՝ կարելի է եզրակացնել, որ Վաշինգտոնը գերադասում էր եգիպտական նախագահական աթոռին տեսնել աշխարհիկ իշխանության ներ-

րականից հետո՝ փետրվարի 13–ին, դժվար թե հավատայի, որ այս երկրում հեղափոխություն է եղել», H.Hendawi, Egypt's Arab Spring: A revolution gone astray, <http://www.guardian.co.uk/world/feedarticle/9957832>, Հետհեղափոխական Եգիպտոսի մասին տես նաև The failings of Egypt's Arab Spring revolution, <http://www.dw.de/dw/article/0,,16032603,00.html>

⁵⁶ Переходный период в Египте завершится принятием новой конституции – глава МИД, <http://www.trend.az/regions/met/arabicr/1834569.html>

⁵⁷ Крол А.А., Египет: основные кандидаты на президентских выборах, 2012 г. май 21, <http://www.iimes.ru/?p=14763>

Նախագահական պայքարում առավել ուժեղ թեկնածուներն էին ԱՊԼ նախկին գլխավոր քարտուղար Ամր Մուսան, նախկին վարչապետ Ահմեդ Շաֆիքը և «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության ակտիվիստ Աբդ ալ–Մոնեհիմ Աբու ալ–Ֆաթահը, որն ինքն իրեն բնորոշում է իբրև կրոնական պահպանողական լիբերալ: Աբու ալ–Ֆաթահի դիրքերն ավելի ամրապնդվեցին, երբ նրա օգտին հանդես եկավ «Ան Նուր» կուսակցությունը: Հաջորդ տեղում նոր միայն գտնվում էր «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության ղեկավարներից Մուհամմեդ Մուրսին: Egyptian presidential election: The candidates, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-17859639>

⁵⁸ План Обамы в отношении Египта после падения Мубарака, <http://www.al-wayi.org/archive/52-291/439-plan-obami-v-otnoshenii-yegipta.html>, նաև <http://golosislama.ru/news.php?id=4353>

⁵⁹ Նույն տեղում:

⁶⁰ Նույն տեղում:

կայացուցչի՝ ազգայնական և լիբերալ արժեքներով: Սակայն ինչպես ցույց տվեցին հետագա զարգացումները, «եգիպտական փողոցի» զգալի հատված ընտրեց իսլամիստներից բաղկացած քաղաքական համակարգը⁶¹:

Մաքֆուլի կողմից մշակված և ԱՄՆ-ի Ազգային անվտանգության խորհրդի հավանությունը ստացած ծրագիրը հիմնականում ներառում էր հետևյալ դրույթները⁶².

- Վաշինգտոնի անմիջական մասնակցությունը Եգիպտոսում ընթացող ներքաղաքական զարգացումներին, և հնարավորություն ընձեռել Կահիրեին վերականգնել այն դերակատարությունը տարածաշրջանում՝ ԱՄՆ-ը տարածաշրջանային ռազմավարության համատեքստում:

- «Պայմաններ ստեղծել» եգիպտական ցանկացած կառավարության համար քեմփոկիդյան համաձայնագրերին հավատարիմ մնալու նպատակով, միևնույն ժամանակ բացառել քեմփոկիդյան համաձայնագրերը ներեգիպտական բանավեճի առարկա դարձնելու հանգամանքը:

- ԱՄՆ-ի և եգիպտական երիտասարդական շարժումների միջև առավել մտերիմ հարաբերությունների հաստատումը: Նրանք մեծ ներդրում են կատարել եգիպտական հեղափոխության կազմակերպման գործում, որոնց միջոցով էլ կարելի է կրկին ազդել եգիպտական քաղաքական օրակարգի վրա:

- Ֆինանսական և այլ նյութական ընդարձակ աջակցության տրամադրում եգիպտական քաղաքական կուսակցություններին և շարժումներին հեղափոխության երկրորդ փուլում:

- ԱՄՆ-ի սերտ հարաբերությունների պահպանումը եգիպտական քաղաքական էլիտայի հետ, որը կնպաստի «համապատասխան անձի» Եգիպտոսի նախագահ ընտրվելուն: Այդ համատեքստում Վաշինգտոնը վստահություն էր հայտնում, որ ԱՊԼ գլխավոր քարտուղար Ամր Մուսային եգիպտական քաղաքական դաշտում մրցակից չի տեսնում՝ ավելացնելով, որ նրա ղեկավարած Եգիպտոսն ամենևին վտանգ չի կարող ներկայացնել Իսրայելի և ԱՄՆ-ի համար⁶³:

Վերը նշվածից ակնհայտ է, որ ԱՄՆ-ի կողմից ներկայացված Եգիպտոսի համար մոտ ապագայի քաղաքական տեսլականում տեղ չունեն իսլամիստները, ինչը ևս մեկ անգամ հնարավորու-

⁶¹ Նույն տեղում:

⁶² План Обамы в отношении Египта после падения Мубарака, <http://golosislama.ru/news.php?id=4353>

⁶³ Նույն տեղում:

թյուն է տալիս փաստելու, որ ամերիկյան դիրքորոշումը տվյալ զարգացումների նկատմամբ ավելի շատ իրավիճակային բնույթ էր կրում: Սա է հիմք տալիս եզրակացնելու, որ խնդրո առարկա ամերիկյան քաղաքական հայեցակարգը ծախողված էր:

Նախագահական ընտրությունները Եգիպտոսում անցան երկու փուլով. առաջին փուլը՝ 2012 թ. մայիսի 23-ին և 24-ին և երկրորդ փուլը 2012 թ. հունիսի 16-ին և 17-ին: Ընտրությունների երկրորդ փուլում միմյանց դեմ պայքարում էին երկու թեկնածուներ՝ «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության առաջնորդ Մուհամմեդ Մուրսին և Եգիպտոսի նախկին վարչապետ Ահմեդ Շաֆիքը⁶⁴:

Արդյունքում «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության առաջնորդ Մուհամմեդ Մուրսին հավաքեց քվեաձայների 52 %-ը՝ հաղթելով Եգիպտական 17 նահանգներում (13 մլն ընտրաձայն), իսկ Ահմեդ Շաֆիքը՝ քվեաձայների 48 %-ը՝ հաղթելով Եգիպտական 9 նահանգներում (11 մլն ընտրաձայն)⁶⁵:

Տասնյակ տարիներ շարունակ «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպությունը գործնականում հանդիսանում էր Եգիպտոսի միակ կազմակերպված և «իրական» ընդդիմությունը: Գործող իշխանությունը, ի դեմս Հոսնի Մուբարաքի, ստանալով նաև Արևմուտքի լուռ աջակցությունը, բոլոր հնարավոր միջոցներով պայքարում էր այդ կրոնաքաղաքական կազմակերպության դեմ:

Սակայն սկսված «արաբական գարունը» և Արևմուտքի, մասնավորապես ԱՄՆ-ի մերձավորարևելյան քաղաքականության ծախողումը, որի արդյունքում Վաշինգտոնը վճռեց խաղադրույքը դնել⁶⁶ «չափավոր իսլամիստների» վրա, տվյալ դեպքում՝ «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության, հանգեցրեց երկրում ոչ միայն Մուբարաքին իշխանության տապալման, այլև ավանդական ազգայնական գաղափարախոսության անկման⁶⁷, որին

⁶⁴ Куделев В.В., Ситуация в Египте: июнь 2012 г., 2012 г. 8 июля, <http://www.iimes.ru/?p=15111>

⁶⁵ Быстров А.А., Египет: второй тур президентских выборов, 2012 г., 13 июня, <http://www.iimes.ru/?p=14925> և http://ria.ru/arab_eg/20120618/676223972.html

⁶⁶ Протесты в Египте: США тайно поддерживали лидеров, стоящих за восстанием, <http://press-post.net/protesty-v-egipte-ssha-taino-podderzhivali-liderov-stojaxhix-za-vosstaniem>

⁶⁷ Մասնագետների զգալի մասը համակարծիք է այն մտքին, որ արաբական աշխարհը փոխակերպվում է. ավանդական ազգայնական գաղափարախոսության դարաշրջանը կարծես թե ավարտված է: Արաբական աշխարհում ընթացող զարգացումները ցույց են տալիս, որ ազգայնական գաղափարները չկարողացան պարփակել և լուծում տալ տարիներով կուտակված խնդիրներին, այդ թվում և արաբ-իսրայելական դիմակայությանը: Հարկ է նշել, որ նշ-

լրացնելու եկավ իսլամիստական «Մուսուլման եղբայրներ» կրոնաքաղաքական կազմակերպությունը: Արդյունքում Եգիպտոսում ստեղծվեց Եվրոպայի նոր դարերի պատմության շրջանին բնորոշ հայտնի իրավիճակը՝ «Թագավորը մեռավ՝ կեցցե թագավորը», այսինքն՝ մի բռնապետը փոխարինվեց մեկ այլով. Մուբարաքի աշխարհիկ և «մեղմ» ոստիկանապետությունը փոխարինվեց «Մուսուլման եղբայրներ» կրոնաքաղաքական «չափավոր իսլամիստական» բռնապետությամբ⁶⁸:

«Արաբական գարնան» արդյունքում Եգիպտոսում սկսված քաղաքական փոխակերպումների համատեքստում ավելի հստակ նկատելի են դառնում հետևյալ միտումները.

- Իշխանություն ձեռք բերած Եգիպտական «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպությունն անցել է քաղաքական-գաղափարախոսական «արդիականացման» երկար ճանապարհ և որդեգրել է սալաֆիական շարժումներից և գաղափարախոսություններից տարանջատվելու դիրքորոշում՝ ներկայանալով որպես չափավոր իսլամիստական ուղղություն:
- Կազմակերպությունը չի թաքցնում, որ, հնարավոր է, Եգիպտոսում ներդրվի պետական կառուցվածքի թուրքական մոդելը⁶⁹:
- Այդ իմաստով տեղին է հիշեցնել ԱՄՆ-ի գործադրած ջանքերի մասին՝ տարածաշրջանում «չափավոր իսլամիզմի» հենքի ստեղծման ուղղությամբ տարվող աշխատանքների մասին ի հակակշիռ իսլամի սալաֆիական ուղղության զարգացման:
- Միևնույն ժամանակ Եգիպտոսում իշխանության մոտ գտնվող «չափավոր իսլամիստները» ձգտում են ստեղծելու ազգային միասնության պետություն, թեպետ անհասկանալի է թե ինչպես են իշխանությունները դա իրագործելու, մանավանդ երբ երկրում առկա է 8-10 մլն ղպտիական

վաճի վերաբերյալ փաստերից են նաև դեռ 2006 թ. Պաղեստինում անցկացված խորհրդարանական ընտրությունները, որոնց արդյունքում հաղթանակ տարավ կրոնաքաղաքական «Համաս» շարժումը:

⁶⁸ Մուհամեդ Մուսիի կողմից գլխավորած «չափավոր իսլամիստները» բարձրաձայնում են, որ Եգիպտոսում կառուցում են ժողովրդավարություն, որը, սակայն, ըստ իս՝ քիչ է համապատասխանում իրականությանը: Мурси: демократия по-исламистски, <http://newsland.com/news/detail/id/1022954/>

⁶⁹ Sh. Joshi, Viewpoint: Too early to celebrate in Egypt?, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12438007>

համայնք⁷⁰, որին մշտապես վերապահումով է մոտենում «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպությունը:

- Երկրում նկատվում է գաղափարական նոր միտում՝ կապված «ավտորիտարիզմի ուժը բանակում չէ, այլ քաղաքացիական հասարակության առկայության» հետ:

Ամփոփելով նյութը՝ հարկավոր է նշել, որ արաբական աշխարհում ժողովրդավարության գործընթացները դեռ բազմաթիվ և տարաբնույթ քննարկումների առիթ կդառնան: Ժողովրդավարացման գործընթացները դեռ շատ հեռու են իրական լինելուց:

⁷⁰ Дергачев В., Революция и коптская община в Египте, <http://express-orient.com/revolyuciya-i-koptskaya-obshhina-v-egipte>